Gyöngyössy Katalin és Molnár Judit (Varja). A győri képeket Benda Iván készítette

rendező, de egyáltalán nem tagoló színpadképe szintén lehetetlenné teszi, hogy intim helyzetek, meghittebb pillanatok szülessenek benne.

A Katonában Khell Csörsz deszkákkal körbeácsolt szűkülő „fa alagútjában" zajlik a játék. A második részre a hátsó padló megemelésével, néhány deszkaléc leengedésével szellemesen alakul át a tér külső helyszínné. A két utolsó képben azonban némileg funkciótlanná válik a faváz: a keret anyagától elütő ajtókkal, verandaelemekkel tagolt, lezárt tér metaforikus jelzésből visszavedlik afféle naturális helyszínné. Hangulatot teremt ugyan a díszlet, de eleinte többet ígér, mint amit beváltani képes. A Katona előadására egészében is ez jellemző: van atmoszférája, vannak végiggondolt irányai, de nincsen súlya. A részletek válnak érdekessé benne, mert az egésznek nincs drámai ereje. Nem döbbent meg, nem ráz föl, nem segít hozzá fölismerésekhez.

De hát mit is kezdhet a színjátszás, a még meg nem fogalmazható igazságok művészete egy olyan darabbal, amelynek közlései megsejtésből észrevétlenül megélt élettapasztalattá változtak? Ha a szavakhoz préselődő hangszínekben, gesztusokban, metakommunikációs jelekben nem tárulnak fel a ki nem mondható titkai? Az előadás belekapaszkodik abba, ami kimondható. Beszél arról, amit mindnyájan tudunk. Megelégszik közhelyekkel, féligazságokkal. Miközben leegyszerűsíti a darabot, megfejtetlenül hagyja a titkait, azt, ami a megfogalmazható mélyén rejlik. Tiszteleg az irodalom előtt, mert képtelen megmutatni benne a jelen való életet. Azt, ami elenyészni, s azt, ami megszületni készül éppen.

Csehov: *Cseresznyéskert (Katona József Színház) Fordította:* Elbert János. *Díszlet:* Khell Csörsz. Jelmez: Szakács Györgyi m. *v.* Zene: Sáry László. *Koreográfus:* Magyar Éva. Asszisztens: Matkócsik András m. *v. Rendezte:* Zsámbéki Gábor.
Szereplők: Básti Juli, Major Melinda f. h., Söptei Andrea, Haumann Péter, Varga Zoltán, Fekete Ernő, Hollósi Frigyes, Bertalan Ágnes, Bán János, Kovács Vanda f.h., Kun Vilmos, Molnár László, Szabó Győző, Somody Kámán m. v., Kocsis Pál f. h., Hevér Gábor f. h., Lyll Tamás f. h., Kardos Róbert f. h.

Csehov: Cseresznyéskert *(Győri* Nemzeti *Színház) Fordította:* Tóth Árpád. *Díszlet:* Menczel Róbert. Jelmez: Kemenes Fanny. Zene: Dékány Endre. *Rendezőasszisztens:* Horváth Márta, Miksi Attila. *Rendező:* Tordy Géza.
Szereplők: Gyöngyössy Katalin, Molnár Judit, Horváth Vali, Tóth Tahi Máté, Vass Gábor, Gyabronka József, Simon Géza, Mézes Violetta, Maszlay István, Dósa Zsuzsa, Szilágyi István, Ungvári István, Miksi Attila.

TEGYI ENIKŐ

KIS GYILKOSOK NAGY PALÁSTBAN

SHAKESPEARE: MACBETH

Egy pillanatra a drótkötélpályán mozgatott, foszforeszkáló koponyájú trapézművészek, azaz a vészbanyák valóban a tudat-alatti sötét erőivé lényegülnek át. Fenyegető rémalakokként gomolyognak a magasban, a fejünk felett, a Vígszínház légterében, s baljós madarak módjára ragadják magukkal Macbethet.

Amikor aztán a második felvonásban üstben főzik a címszereplő Kaszás Attilát, csinos szakácskosztümben, köténykéjükkel mókásan élesztgetve a tüzet, s az erdő fái közt álló, metál-színű frigóból kapkodják ki a varázslat tartozékait, a békát és nádi kígyót, a sózott cápauszonyt és a múmiát is, benne a lével, végleg elszáll a remény: a Vígen megint önálló életre keltek a

trükkök, képi ötletek, a két főszereplő ismét a díszlettervező Kentaur és a jelmezkreátor Bartha Andrea, dráma és színészet helyett átvette az uralmat a mutatvány, a látványosság, a vészbanyák pedig sokkal tárgyiasabbnak hatnak holmi metaforánál.

A Vígszínház a pesti polgár számára feltalálta a technikai újdonságokban bővelkedő, nyugati kommersz „show" magyar erőforrásokból is finanszírozható változatát: a Broadway-musicalt, prózában. A receptet Eszenyi Enikő alkotta meg a fent nevezett látványteam segítségével két éve *A heilbronni* Katica rendezésével: a plakátokon szerepelt ugyan egy dráma címe és egy szerző neve, de mindkettő csak ürügyül szolgált a tűz- és vízözönhöz, villámhoz és mennydörgéshez, szemkápráztató és fülzengető leleményekhez, posztmodern ötletekhez. Azóta a Vígszínházat felújították, színpadtechnikája tökéletesedett, s a recept, mint látható, szabadon alkalmazható bármely színműre: a rendező ezúttal Marton László, a választott mű Shakespeare *Macbeth*je, a produkció pedig megint az „effektekről", az érzékeinket bombázó vizuális, akusztikus ingerekről szól. Tetemekkel dúsan borított, vörös fényben pompázó tisztás. Föld mélyéből franciaágyastul kiemelkedő s visszatűnő Lady Macbeth. Innen-onnan elővarázsolt, vérben úszó Banquo. Halálos sebből impozánsan ömlő vérpatak. Zuhogó eső, füstgomoly. Lángoló babakocsi, mely puszta trükknek kissé már morbid. S mint várható: a Vígben valóban megindul a birnami erdő. A fák megemelkednek, s kivetik maguk közül a tömeggyilkos Macbethet.

Nem mondom azt, hogy a részvétlen, rideg tükörfal előtt valószínűtlen zöldben pompázó fák és a közülük sejtelmesen előtörő fénynyalábok csúnyák - mert gyönyörűek. Nem tagadom, hogy Lady Macbeth kosztümjei lélegzetelállítóan szépek, hogy a vészbanyák fantasztikus, kiismerhetetlenül taszító hatású kreálmányok Pierrot-jelmezbe oltott techno-reneszánsz lakköltözékükben. Ám a pazar látvány öncélú, ha üres attrakció, ha nincs mögötte gondolat. (A szöveget a kilencedik sortól kezdve egyébként már hallani sem nagyon lehet.)

Márpedig Marton László rendezése csak gondolat- és ötletforgácsokkal szolgál, egységes, határozott világképpel nem. Az még csak hagyján, hogy megteszi a vészbanyákat bérgyilkosokká is, egészen konkrétan ténykedő rontó erőkké tehát. Kiismerhetetlen, cinikus természetükkel még az is összefér, hogy egyikük előre figyelmezteti Macduff lemészárolandó feleségét - úgyis hiába. A rendező hosszas magánszámot engedélyez Reviczky Gábornak mint részeg kapuőrnek, akinek a segge szó szerint kilóg a gatyából - mindenesetre ez az egyetlen jelenet, melyben a színészi produkció hangsúlyosan tetten érhető.

Annyi biztos, hogy nem a nagyság, a fenség, a katartikus bukások, tehát a komolyan vett nagytragédia világában járunk: a csodaszép erdőt várkastély helyett lepusztult New York-ias háztömbök váltják fel a színpadon, korrodálódó, málló vastraverzekkel. A terepszínű katonaegyenruhákba bújtatott férfiszereplők alkalomadtán rágyújtanak, a hangnem bajtársiasan laza, mint manapság a seregben, Macbeth könnyedén benyúl a Lady lába közé.

Vallai Péter blazírt, rezignált Banquója legalább remekül igazodik a választott alaphangnemhez. Borbiczki Ferenc Macduff szerepében ellenben már valódi, tiszta jellemet, igazságtevőt alakít, és halálosan komolyan veszi a ráosztott figurát, ezzel - az előadásban egy szál maga - súlyos tragédiát játszik. (Hogy a cserbenhagyott feleség és a gyerekek halála Macduff lelkén is szárad - feledtetni hivatott az impozáns babakocsitrükk a lángnyelvekkel.) Az orvul legyilkolt Duncan király Gesztesi Károly alakításában kifejezetten jámbor és nyájas. A Vígszínház előadásában nem egy gyilkosságokkal, erőszakkal terhes világ képeződik le, melynek logikája Macbeth tetteiben csúcsosodik ki. Látványos, következetlen, helyenként humoros Macbeth-előadás született: többségükben jók az emberek, de tényekedik itt egy gyilkos pár is. Túl sokat nem tudunk meg a dolgok természetéről.

Ami most már a lélektani drámát illeti: egy ilyen lazára vett előadásban nehéz eljátszani, miért s hogyan jut el a címszereplő és felesége a bűnös tettekig, miért s hogyan omlanak aztán össze. Kaszás Attila Macbethje csak egy a csata utáni bajtársi idill nyegle ifjai közül, megingatható, jelentéktelen figura. Még akkor a leghitelesebb, amikor legvégül pofozkodni kezd és tobzódik a hülye viccekben, gyilkosnak ugyanis szánalmasan frusztrált, uralkodóként pedig csak könnyed, laza mosolyokra, integetésekre futja erejéből. Lady Macbeth szerepében Eszenyi Enikő törékeny, hideg, hisztis kis bestia, pöröl és követelőzik. Ennyiből megint nehéz levezetni a meghasadó elmét, nem véletlen, hogy csak külsőségekkel sikerül érzékeltetnie a figura szétesését: egy bábu merevségével zongorázza Chopint, jelezve, belül már halott, zuhany alá áll, a gépírókisasszony-stílusú szoknya végig szétnyílik a combján - ha már a tudat nem bomlik, bomoljék a szoknya.

A Pécsi Nemzeti Színház Kamarájában is bőven adagolják a Macbeth látványelemeit. Tömény spirituszszag terjeng a szűk, fojtott térben, tőlünk karnyújtásnyi távolságban lángnyelvek csapnak fel a pléhhordókból, a padlót helyettesítő sodrony alól, itt is zuhog az eső, hullik a fejünk fölött kifeszített, szűrt kékes fényben derengő tetőre, csurog bele a hordókba. A hatást csak fokozza, mikor Banquo fáklyájából dulakodás közben elszabadul egy lángoló forgács, és egy néző ölében landol. A főiskolás Ágh Márton tervezte sűrű atmoszférájú miliő valósággal rám csukódik, bekényszerít *a Macbeth* fojtogató, beszűkült, elemi erők uralta pszichés terébe. Ami - a kisebb kellemetlenségektől eltekintve - szuggesztív és indokolt: a rendező, Soós Péter erősen meghúzott, lecsupaszított szöveggel dolgo-

Kaszás Attila (Macbeth) és Eszenyi Enikő (Lady Macbeth)

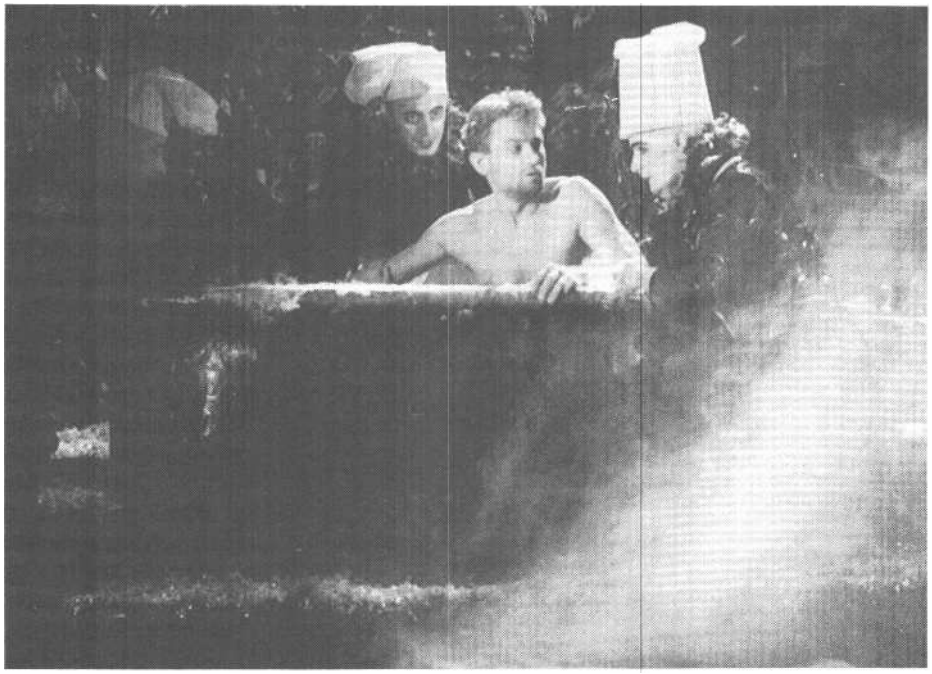

Macbeth és a boszorkányok (Kaszás Attila, Méhes László, Korognai Károly és Király Attila) (Koncz Zsuzsa felvételei)

zik, kihasított egy kamaradarabot a tragédiából, a dramaturgiailag feleslegesnek ítélt szereplőktől, a népes udvartartástól, de magától Duncan királytól is megszabadult. Befelé figyel. Saját generációjának sorsát pillantja meg a műben: el-szánt, az érvényesülésért akár barátot, családot, emberséget is felelőtlenül feláldozó fiatalokét. Végső soron a tapasztalatlanság tragédiáit rajzolja meg tehát, figyelemre méltóan friss szemmel, erőszakos aktualizálás nélkül - némileg durva, elnagyolt ecsetvonásokkal.

A pécsi Macbeth szinte még kölyök. Stohl András rendíthetetlen önbizalommal hadonászik, játszik fenenagy kardjával. Elragadja az ifjonti hév, megbabonázza a hatalom káprázata. (Ahogy a tőr valós vagy képzelt voltán mereng egy rozsdásodó hordó fölé hajolva, s arcán csalókán játszanak a víz felszínéről visszatükröződő fények - szép kép, s ebben az előadásban jelentéssel is bír.) Még mielőtt felfogná, mit cselekszik, már gyilkolt is, tehát ölnie kell újra - a hordóból eszkábált trónért.

Stohl rövidre nyírt hajú, sodronyinges Macbethje mindvégig két véglet között ingadozik: hol megpróbálja kicsiholni magából a hűvös uralkodói hangot, s közben belesápad az erőfeszítésbe, hol összeomlik, mint a kártyavár: szorong, szenved, összegörnyed, nagy rá a palást, a végén már a trónig sem bír elmászni, és cinikus nyomorultként végzi. Bajomi Nagy György lófarkas, kissé alternatív Banquója jól sikerült figura: úgy ismeri barátját, minta tenyerét. Értelmes, jószándékú képére rá van írva, hogy tud mindent, csak nem mondja - a logika diktálja immár Macbethnek, hogy őt is el kell pusztítania. Rázga Miklós egész fizikumával a főszereplőre emlékeztető Macduffja már színre lépése pillanatában ellentmondást nem tűrő hangon keresi a királyt, s tolja félre Macbethet. Róla elhihető, hogy nem gondol a hátrahagyott családra, s mikor a dráma végén puszta kézzel, brutálisan megfojtja ellenfelét, egyértelmű: itt egy még durvább, még kíméletlenebb Macbeth született meg és győzedelmeskedett.

Kik tehát a vészbanyák, igaziak vagy képzeltek - nem tudni. Macbeth második jelenésükkor beköti saját szemét, ügyetlen jelzéséül annak, hogy a három boszorkány csak elméjében létezik. Ők mindenesetre elszántan szavainak, kevernek-kavarnak, annak dacára, hogy kóchajukkal, ezüstös lebernyegükben kissé komikusan festenek. Tresz Zsuzsa fémes, hideg hatású anyagokból, láncokból egybedolgozott jelmezei, főleg a női szereplőkön, némileg otrombák.

Nem világos az sem, hogyan illik az előadás logikájába a Lady. Pásztor Edina a szerepben anyás-tanítónős mozdulatokkal simítgatja Macbeth fejét; ismeri, aggódik miatta, s úgy mosdatja a hordóból a királygyilkosság után, mint a gyermekét. Mintha itt nemzedéki különbségekre, a ránk hagyományozott gonoszra kellene asszociálnunk, de az alakítás elmosódott, homályos. Azon túl, hogy Lady Macbeth haja erőszakosan vöröslik a teret kiköltő baljós feketeség közepet-te, nem derül ki, mit akar a Lady, mi fűti, ha fűti egyáltalán valamii, hol van belőle a leküzdhetetlen becsvágy, az a bizonyos „fékezhetetlen anyag", mely elvben a figura lényege.

Úgy tűnik, a mai magyar Macbethek jobban járnak, ha a vészbanyák kintről jönnek, s onnan segítenek. Rájuk fér.

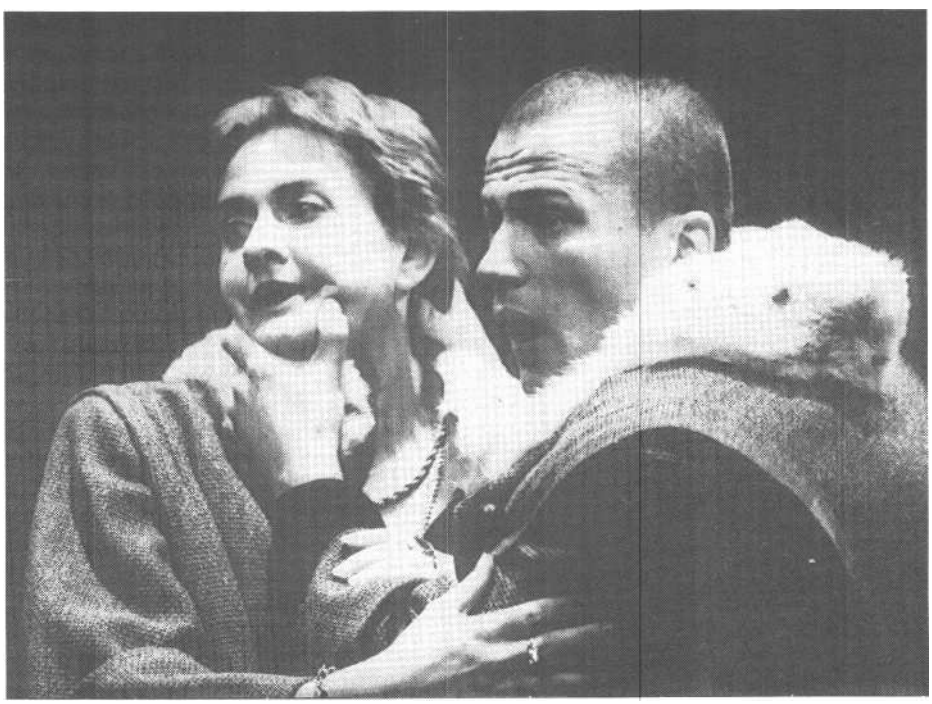

Pásztor Edina (Lady) és Stohl András (Macbeth) a pécsi előadásban